

Казимір В.А. «Правда і добра воля переможуть». Життя та діяльність Василя Дубровського в Україні (1897–1943): монографія. Харків–Чернігів : Видавець Олександр Савчук, 2018. 312 с.: іл.

Бібліотека біографій чернігівців, котрі залишили помітний, а подекуди й яскравий слід в історії, наприкінці минулого року поповнилася монографічним дослідженням Віри Казимір, присвяченим історії життя та аналізу творчого доробку нашого земляка, уродженця Чернігова Василя Дубровського (1897–1966).

Назвою першої своєї книжки авторка обрала девіз, який, на її думку, розкриває «таємницю виживання та незламності Василя Дубровського, котрий щиро вірив, що «Правда і добра воля переможуть!» [С. 9.]» Варто зазначити, що хоча людська й наукова доля В. Дубровського в умовах сталінської тоталітарної системи була багато в чому типовою для представника української інтелігенції, але значний обсяг наукових зацікавлень, громадських, культурних інтересів, бурхлива організаційна діяльність цього діяча, його понад 20-річне життя за межами СРСР, значно ускладнює збір джерел та матеріалів. В. Казимір скромно вказала, що вже «актуалізовано значний масив документів, спогадів, статей, розвідок», але ж досі монографічного дослідження про цього вченого, педагога, громадського діяча так і не було створено, як (зауважимо в дужках) ми не так багато знаємо про Петра Дорошенка, братів Євфимовських, Юрія Меженка, Юрія Озерського, Сергія Устименка, Олену Чуднівську... Це все чернігівці, котрі багато зробили, щоб політику українізації, яка розпочалася за доби Української революції 1917–1921 рр. і продовжувалася до початку 1930-х рр., наповнити реальним змістом.

Рецензована робота, на думку її авторки, відноситься до жанру наукових біографій. Дослідниця, студіюючи праці зарубіжних дослідників, обрала тип інтелектуальної біографії, що являє собою «синтез біографічного, текстуального та соціокультурного аналізу, побудованого на концептуальних засадах мікроісторії, дискурсивного аналізу та персональної («нової біографічної») історії» [С. 32]. Хоча, на перший погляд, це виглядає не надто зрозуміло, але означає, що історичну постать потрібно досліджувати в контексті її доби та конкретного оточення, поєднуючи факти біографії з практичною діяльністю, пам'ятаючи, що ніщо не може схарактеризувати вченого краще, ніж праці, які він написав. Авторка багато й доречно цитує В. Дубровського, зокрема, й публікації, створені в закордонний період його життя. Однак, її праця, до речі, написана гарною літературною мовою, може зацікавити й тих читачів, котрі мало цікавляться досягненнями тюркознавства чи проблемами збереження архівної або музейної спадщини. Вони можуть прочитати книжку як історію життя земляка-чернігівця, на долю якого випали тяжкі випробування, задуматися над долею української інтелігенції взагалі.

Справді, три перші розділи монографії можна умовно назвати «чернігівськими», бо дитинство, юність, перші кроки на ниві фахової діяльності пов'язані з Чернігівщиною. Так склалася доля В. Дубровського, що він народився після трагічної смерті батька-священника. Авторка підкреслила, що великий вплив на його формування справили мати та її батьки. А дитячі роки пройшли на Ліскових, що знайшло відображення у псевдонімах, якими значно пізніше послуговувався вчений [С. 35]. В. Дубровський не пішов шляхом батька, а, закінчивши духовне училище та семінарію, продовжив навчання у Ніжинському історико-філологічному інституті князя Безбородька. Роки навчання, хоча й були нелегкими у матеріальному плані, позначені формуванням стійкого інтересу до минулого українського народу, зокрема, козацької історії. Так, студент обрав для дипломної роботи тему «Данило Апостол і його гетьманство», успішно її захистив, згодом теж звертався до цієї проблематики. На жаль, рукопис дослідження загинув у роки Другої світової війни [С. 43–45].

Як молодий викладач, В. Дубровський розпочав свою кар'єру в ЧІНО (так називався тоді Чернігівський педагогічний інститут). Хоча він сподівався на курс

історії України, але викладати йому довелося історію класової боротьби, методику політосвітньої роботи, вести антирелігійну пропаганду. Навряд, щоб ці «казенні» предмети захоплювали молодого викладача, тому він з головою поринув у культурно-освітню громадську роботу і швидко здобув визнання в колах української інтелігенції. Утім, діяльність історико-архівного студентського гуртка, яку так високо оцінюють сьогодні, досить швидко стала об'єктом висміювання на шпальтах столичної газети «Вісті», й студентський профком ухвалив припинити його роботу, «поскільки він не являється необхідним» [С. 66]. Авторка докладно аналізує працю В. Дубровського на ниві збереження архівної спадщини, але й тут молодий ентузіаст натикався на різного роду перепони, що й зумовило його переїзд до тодішньої столиці радянської України – Харкова. Суттєву роль зіграло також бажання продовжити наукові дослідження на науково-дослідній кафедрі історії України ХІНО (Харківського інституту народної освіти). Його науковим керівником погодився стати Д. Багалій. Сфера дослідницьких інтересів В. Дубровського видається аж надто широкою: він захищає промоційну роботу з історії селянського руху, в 1928 р. виходить його монографія з цієї ж тематики. Історику належать також праці антирелігійного спрямування, що й не дивно, зважаючи на добу, коли вони писалися. У рецензованій монографії відзначене також його дослідження історії «Слобідської Глушківської мануфактури», яку автор назвав «першою фабрикою на Україні» [С. 92], численні археографічні праці.

Харківський період розпочався з червня 1925 р. й завершився арештом у листопаді 1933 р. Як і в попередні роки, В. Дубровський наполегливо трудився. Його працездатність викликає подив сучасних учених. Авторка доречно наводить оцінку І. Матяш: «здавалося, він працював по 24 години на добу» [С. 163]. І оскільки весь доробок В. Дубровського у невеликій рецензії важко навіть згадати, хотілося зупинитися на одному з напрямків його студій. Учений вивчив тюркські мови й зробив значний внесок у сучасну тюркологію.

У 20-х рр. ХХ ст. сходознавчі дослідження в УСРР переживали добу ренесансу: провадилися наукові з'їзди, було засноване Українське наукове товариство вивчення Криму, членом президії якого обрали й В. Дубровського. Вельми актуально нині звучать висновки вченого з монографії «Україна й Крим в історичних взаєминах (історико-бібліографічна студія)» про близькість українців та кримських татар, які «жили й живуть, як двоє близнят, один біля одного, бо їх зв'язала географічна й історична доля» [С. 142]. Щоправда, монографія побачила світ у 1945 р. в Женеві, коли автор уже вирвався за межі СРСР. Вивчення турецької мови було не самоціллю: так В. Дубровський намагався наблизитися до теми, яка його глибоко зацікавила: відносини України й Туреччини за доби Визвольної війни середини XVII ст. Дослідження вченого й нині друкуються у фахових збірниках провідних наукових установ України, аналізуються сучасними дослідниками¹. Публікатор праці «Богдан Хмельницький і Туреччина...» Я. Федорук оцінив внесок В. Дубровського як першовідкривача теми: «станом на той період розвитку української історичної науки ще жоден історик не подавав цілісної характеристики українсько-турецьких відносин»².

Початок 1930-х рр., як відомо, ознаменувався наступом сталінізму на всіх напрямках. В. Дубровський, хоча й працював у системі Укрнауки на керівних посадах, але, як безпартійний, політичним життям цікавився мало, був цілком толерантним у ставленні до влади. Однак це не завадило чекістам заарештувати радянського службовця за сфальсифікованим звинуваченням – участь у «міфічній контрреволюційній організації». В. Дубровський підписав на допитах усе, що йому інкримінували слідчі, бо насамперед переймався долею родини – дружини й однорічного сина [С. 168]. Морально важко читати ці «широсердні зізнання» та обмови друзів, однокласників чи просто колег, але ж варто належно оцінити жорстокий урок, отриманий у ті страшні роки: будь-яка спроба нашвидкуруч, з підручного матеріалу, побудувати «рай на

1 Див.: докладніше: Дубровський В. Богдан Хмельницький і Туреччина (З приводу статей проф. Яна Рипки) / публікація, передмова, коментарі Я. Федорука // Український археографічний щорічник. К., 2018. Вип. 21–22. – С. 193–260.

2 * Тут і далі у квадратних дужках поклики на рецензовану працю.

землі» неминуче веде до підвалів НКВС, таборів ГУЛАГу, а то й розстрільних ям Сандармоху чи Биківні. В. Дубровському довелося відбувати незаслужене покарання в різних таборах, у 1937 р. його випустили на волю з численними заборонами. Він ледве знайшов собі місце вчителя сільської школи на Полтавщині, про повернення до Харкова чи Чернігова не могло бути й мови. Будь-які ілюзії щодо радянської влади у нього зникли.

Наступний період, який йому довелося пережити на рідній землі – це радянсько-німецька війна, окупація. Утім, сподівань на нацистів він та його однодумці – нечисленна українська інтелігенція Харкова – теж не мали, а тому об'єднувалися, щоб вижити. Взагалі, історія його життя цієї доби – це шлях на Захід попереду відступаючих німецьких військ. У рецензованій книзі він з'ясований вельми переконливо. Цей рух для сім'ї Дубровських закінчився лише у 1956 р., коли родина оселилася у місті Річмонді (штат Вірджинія, США).

Висновок дослідниці не викликає заперечень: В. Дубровський – непересічний представник покоління творців «червоного ренесансу», жертва політичних репресій. Він багато зробив як організатор архівної, музейної, бібліотечної, пам'яткоохоронної справи в Україні, але повністю реалізувати свій потенціал ученого та керівника культурно-освітнім життям так і не зміг: нездоланною перешкодою виявилася сталінська влада, яка саме таких особистостей трактувала як небезпечних злочинців [С. 206].

Особливої привабливості книзі надають додатки: публікації В. Дубровського вже еміграційної доби, переважно – це спомини про дитинство, нариси про життя в радянській країні, надруковані в газеті «Наш клич», яка виходила в столиці Аргентини Буенос-Айресі. Привертають увагу читача також родинні світлини Дубровських, що зберігаються у приватному архіві нащадків Василя та Ольги Дубровських, які нині мешкають у Німеччині. Вони ж посприяли з копіюванням деяких рідкісних видань та надали матеріальну допомогу для видання дисертації на ступінь кандидата історичних наук як монографії. Зацікавленість і підтримку рідних В. Дубровського, мабуть, можна вважати одним із суттєвих факторів того, що й дисертація була успішно захищена, й дебют В. Казимір в царині наукової біографістики виявився вдалим.

Хотілося б побажати авторці завершити біографію свого героя на такому ж високому науковому рівні. Життя й діяльність В. Дубровського у вигнанні заслуговують на те, щоб про них довідалися на Батьківщині, тим більше, що він про неї ніколи не забував. У бібліографії рецензованої книги ми нарахували понад 40 (крім тих, що вміщені в додатках) покликів на публікації вченого лише в газеті «Наш клич», а ще ж були й інші видання в Європі, Північній та Південній Америці. Зміст цих різножанрових публікацій набув особливої актуальності сьогодні: цікаво, скажімо, як трактував В. Дубровський «Кримське питання» у 1952 р. бо ж зміст «сторінки зі спогадів» «Чекіст Вова», що побачила світ через 10 років, але теж в Аргентині. Що пов'язувало В. Дубровського з цією латиноамериканською країною? Питань виникає чимало, а відповіді сподіваємося отримати від нової книжки В. Казимір, яка вирішила продовжити студії над обраною темою.

Тамара ДЕМЧЕНКО